

מובא במשנה (לז): דיני עבד כנעני שנשבה ונפדה. נחלקו התנאים האם בפדיווהו הוא יכול להשתחרר מעבדות או לא. עולה מהמשנה שני עניינים:

- השובה הגוי קונה את העבד הכנעני בקניין חזקה.
- הקניין של הגוי הוא קניין למעשה ידיים של העבד ולא קניין הגוף העבד.

ריש לקיש מוכיח זאת ע"י שנאמר "וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו" כלומר, אתם קונים עבדים כנענים, ואין הם קונים אתכם בקניין הגוף. אמנם הם קונים זה את זה בקניין מעשה ידיים. עתה מבררת הגמרא מניין שהגוי יכול לקנות עבד כנעני בקניין חזקה? וכך מובא שם (לח):

ואימא: הני מילי בכספא, אבל בחזקה לא! אמר רב פפא: עמון ומואב טהרו בסיחון. אשכחן עובד כוכבים עובד כוכבים, עובד כוכבים ישראל מנלך? דכתיב: וישב ממנו שבי.

כלומר, יכול הגוי לקנות בכסף עבד, היאך מוכח שגם יכול לקנות עבד גוי בחזקה? עונה הגמרא שעמון ומואב נכבשו ע"י סיחון, ועתה נחשב המקום של סיחון שקנו אותה בחזקת הכיבוש. אמנם כאן עסקינן בגוי שכובש גוי, מניין שגוי שכובש עבד כנעני של ישראלי קנה אותו בחזקה? עונה הגמרא מהפסוק "וישב ממנו שבי" כלומר, קראו לעבד הכנעני "שבי" ולא "וישב ממנו את עבדו" (עבדו של הישראלי).

נחלקו הראשונים האם קניין השובה הוא מפני ייאוש הבעלים, או מפני הכיבוש. או שיש לומר שהא בהא תליא, כלומר ללא יאוש הבעלים, אין השובה יכול לקנות את מעשה ידיו של העבד, ע"כ ללא יאוש תמיד יחזור לבעלים (כאמור במשנה).

יש לעיין מדוע לגמרא פשוט שגוי יכול לקנות עבד בכסף אבל קניין חזקה צריך ראייה מהתורה. עוד נקודה שצ"ע מדוע כיבוש קרקעות ושטח מלמדים על קניין חזקה בעבד? רש"י מוסיף לבאר שישראל קונה קרקע בחזקה ואין הגוי קונה קרקע בחזקה אלא בכסף, וזה לשונו (ד"ה בחזקה):

נהי דישאל קני ליה לעובד כוכבים בחזקה דאיתקיש עבדים לקרקעות אבל עובד כוכבים לא קני קרקע בחזקה כישראל אלא כל קניינו בכסף.

מדוע כל קניינו של הגוי הוא בכסף ולא בחזקה? והרי כאן הגמרא מחדשת שהוא תפס קרקע בחזקה!

ראשית יש לעיין ביסודות של עולם הקניינים, מובא בגמרא בבא מציעא "גזל ולא נתייאושו הבעלים שניהם אינם יכולין להקדישו זה לפי שאינה שלו וזה לפי שאינה ברשותו". כלומר, ישנם שני חלקים לבעלות על הקניין:

- הקניין ברשותי- יש לי את היכולת שימוש בו.
- הקניין שלי- הבעלות על הקניין הוא עצמי ונשמתי, גם ללא היכולת שימוש בו.

ישנם עוד שלל מקורות הדנים בבעלות העצמית על הקניינים (עיי' מיטב הארץ עמ' 44-46). חידוש הבעלות הנשמית על הקניין הינו מיוחד לעמ"י, והופעתו התחיל לאחר מתן תורה. כך למשל מבאר החתם סובר בנידון (שו"ת יו"ד ח"ב סי' שי):

אי לא חדשו התורה שום קנין לא לבני ישראל ולא לבני נח ע"כ היה בנוהג שבעולם אדם קונה מחברו במעות שהיה פורע לו עד גמירא מה שהתנו ביניהם ואח"כ היה לוקח מקחו לתוך ביתו ורשותו ובה היה נגמר הקנין בלי ספק ופקפוק... אמנם **ניתנה תורה ונתחדשה קנינים מחודשים** לחדא בכסף בלי שיקח הדבר הנקב' לידו כלל ולאידך במשיכ' וזה איננו לקיחה לביתו ורשותו אלא אפי' רק בסמטא ורה"ר כשמושבו או הגביה קנה.

כלומר, לפני מתן תורה החיים היו רק במציאות הקיימת בפועל. לכן היה אדם פוגע באשה בשוק ומכניסה לביתו ובוועלה וכך היא אשתו, ובאותו אופן משלחה- אך לא היה כאן יצירה של חלות מחודשת בקידושין. ולאחר מתן תורה התחדש שע"י סימן קנייני בקניין סודר, משיכה ועוד אדם יכול לקנות דבר, משום שיש קשר נוסף אל הקניין מלבד תשמישו. התורה חידשה שיש קשר מהותי נשמתי בין הקניינים לבעלים, אך כל זה למי שתורת חיים עליו ואלו בני ישראל ולא בני נח- שאר הגויים.

עפ"י הבנה זו, לגויים אין קניין עצמי בעבד כנעני של ישראל. אלא כל הקשר בין השובה הגוי לעבד הכנעני, הוא קניין תשמישי 'קניין למעשה ידיו' כלשון הגמרא (ולא קניין הגוף- כלומר הקניין העצמי). אמנם בישראל יש קניין עצמי גם בעבדים כמו שמבאר רבי צדוק הכהן מלובלין וזה לשונו (צדקת הצדיק אות פו):

כל מה שהוא מקנין האדם, אשתו ובניו **עבדו ואמתו** שורו וחמורו אהלו וכספו וזהבו וכל אשר לו הכל הוא **משורש נפשו**.

ע"כ שואלת הגמרא, בכסף אנו יודעים שיכול הגוי לקנות, שהרי הוא קניין תשמישי, האם יכול הגוי לקנות בחזקה? עונה הגמרא שקניין עבד אפשר בחזקה- מפני שסיחון כבשו את עמון ומואב. נראה לענ"ד שהקשר כך הוא: עסקנו בשלושה סוגים של דברים שנקנים: א. עבד. ב. בקרקע. ג. אשה. המשותף הוא שכולם נקנים בשלושה דברים: עבד נקנה- בכסף, שטר וחזקה. קרקע נקנית- בכסף שטר וחזקה. אשה נקנית- בכסף שטר וביאה. כסף ושטר (ביאה) הנם פעולה קניינית המחודשת לאחר מתן תורה. ביאה וחזקה (כיבוש), מה תוקפם? בצורה פשוטה אלו דברים טבעיים שלא קשורים כלל למתן התורה, ביאה באשה וכיבוש בחזקה בקרקעות. אך לאחר מתן תורה, התחדש שהללו גם קניינים המבררים את הקשר העצמי אל הדבר.

הגמרא שואלת האם יכול הגוי לקנות בחזקה? והיא עונה שכן משום שכך כבר קנה סיחון ע"י כיבוש את עמון ומואב. כלומר, גם להם נשאר הקניין בחזקה, אך קניינו הוא קניין תשמישי ולא עצמי כאמור.